

РУЧНА ВРЕТЕНА ЗА ПРЕДЕЊЕ И ПРЕПРЕДАЊЕ У ЕТНОЛОШКОМ ОДЕЉЕЊУ МУЗЕЈА ВОЈВОДИНЕ

За приказ музејске колекције која садржи примерке алата везаних за један одређени део процеса текстилне производње као што је вретено, након одређења самог појма вретено, објашњењем предења као радне операције, потребно је увести и у саму тематику ручног предења. Са једне стране, вретено је један од алата са најдужим културним континуитетом, почев од раних фаза преисторије, све до данашњих дана, а са друге стране, као ликовно-уметнички недовољно атрактиван, ретко је био предмет систематске пажње музеалаца.¹ Будући да практично нема релевантне литературе о вретенима, на нашем примеру се чини решењем једна компетентна каталошка обрада, којој би претходило одређење ближе оријентације у познавању те појаве на нашем простору. За увид и разумевање каталошке грађе о колекцији алата за предење у етнолошкој збирци Музеја Војводине нужно је посматрати га у одговарајућем културолошком контексту, као што је то увек важно при музеолошком третману једне музејске колекције. Детаљан каталог који следи изложиће доста једнообразан материјал, али са свим расположивим битним подацима, те може бити користан извор аналогја за даља проучавања ове области.

Дефиниција *вретена* – У енциклопедијским издањима, као прво значење речи наводи се да је вретено алат за предење,² а затим машински елемент.³ У овом контексту вретено дефинишемо као: оруђе које се може окретати прстима руке и тиме потицати инертно кретање, да се вретено врти и на тај начин растресито влакно упреда у нит, која се даље користи за израду текстила у ручној радиности. Са преслицом која служи као носач, где је смештено приређено влакно у току предења, чини укупан традиционални прибор за ручно предење у познатим традиционалним културама широм света, па тако и у култури нашег простора.

Дефиниција *предења* – Предење најопштије дефинишемо као увијање (торзију) чистог приређеног влакна, обликујући га у дуго непрекидно

предиво. Предиво, нит или жица треба да је исте дебљине целом својом дужином, без чворова нити танких места, уједначеног степена упредености. Зависно од врсте материјала и намене површина може бити глатка или неравна, са различитом постојаношћу према кидању.⁴ Предење класичним поступком, укључујући чак и савремено машинско предење, подразумева основне операције: упредање влакна у нит обртањем вретена око његове осе и затим, намотавање усукане нити око средине тела вретена. Током упредања, на месту где се растресито влакно претвара у нит, запажамо како се формира троугао од још неупреденог влакна. Та се влакна, налазећи се на путу сили торзије, вучена у оштар шпиц троугла равнају, спајају и уклизивају у усукан облик. Између две наизменичне фазе – увртања и намотавања нити – стално се води рачуна о потребном степену упредености нити. Контролише се место на коме је помични врх троугла да би се спречило даље инертно увртање без напона, а тиме и лабављење упредене нити.

Како се влаканца текстилне материје повежују и држе заједно у нити? Увећањем микроскопом можемо уочити да површине различитих врста текстилних влакана никада нису потпуно глатке, већ на њима има и избочина, бразди или љуспица. Еластична влаканца која се угибају услед силе торзије се, захваљујући овим рељефним облицима, каче и држе спојене у нит. Међу влакнима животињског порекла овчија вуна показује најразвијеније љуспасте облике. Што је вуна финија, рељеф површине длаке је правилнији и уједначенији.⁵

Принципи упредања Z и S

У механици су могућа два супротна смера увртања – позитиван, с лева на десно, правац кретања казаљке сата и обрнут – негативан смер. У предењу се ови принципи упредања дефинишу као: Z-увртање, смер кретања казаљке сата и S-увртање, смер супротан кретању казаљке сата.⁶ При томе је сама радња, у оба ова случаја природна (гледајући на десноруке), с десна на лево.

Међутим, као и у случају навоја и контра-навоја, алат, у овом случају вретено, свеједно се завија у позитивном смеру, али су резултати упредања различити. Торзија нити са супротних крајева вретена је супротних смерова, те се једнако упредајући вретено, уколико нит клизи преко дршке вретена, добија Z-увртање, а супротно, преко доњег краја, S-увртање (Цртеж 1).⁷

Међу индустријским предивом, према смеру упредања постоје две основне врсте: основа упредена с лева на десно и потка, с десна на лево.⁸ Слично је и у традиционалном предењу, две су основне варијанте поступка: Z-упредање једноструке нити намењене за основу ткања и S-упредање једноструке нити намењене за потку. Ова друга варијанта се примењује и у препредању више нити у једну дебљу и јачу, било за основу било за потку.

ОЧУВАНЕ ТРАДИЦИОНАЛНЕ ВАРИЈАНТЕ ТЕХНИКА ПРЕДЕЊА НА НАШИМ ПРОСТОРИМА

У традицији ручног предења код нас, сачуване су три различите варијанте упредања нити. Приликом предења тање али јаче пређе за основу, вретено у десној руци је у viseћем положају. Преља са три прста леве руке извлачи влакно, развлачи га до жељене дебљине, по потреби, десном руком чисти од остатака нечистоће или поздера. Повремено влакно кваси пљувачком и стално га ваља међу прстима. Тако уреди оно што је једним покретом извукла, па то десном руком са заомченим вретеном врти и упреда у нит Z-смера. Дршка вретена се држи и обрће са прва три прста десне руке, а испод су домали и мали прст (Цртеж 2). Тако се опреде један дохват, колико се вретено може руком одмаћи од себе. Како је нит дужа, рука се исправља, вуче на страну да стоји затегнута да се нит не скврчи, препреда или мрси. Пре него што се скине омча са вретена, левом руком, између палца и осталих прстију, цела упредена дужина се намота у осмицу, па се затим део по део, одмотава са руке и сада обрнутим поступком, намотава привлачећи вретено руци са које се скида. У току рада, отежало вретено се често пусти, тако заомчено, да виси о нити. Квалитетно предиво ће свакако издржати тежину пуног вретена.

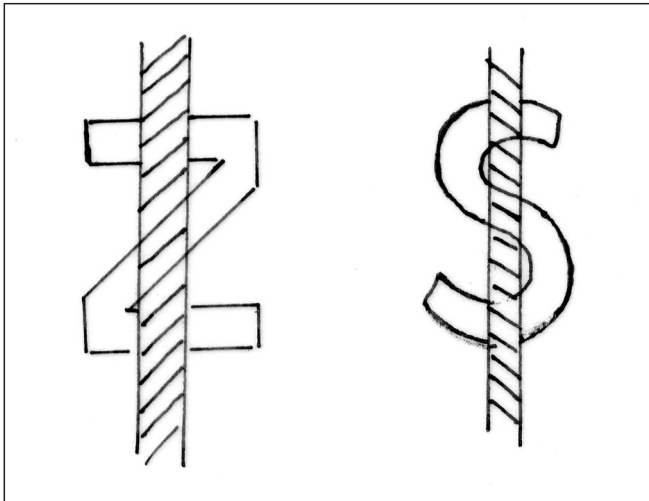
У другој варијанти поступка, левом руком се извлачи и равна влакно, а десном окреће вретено које је у приближно хоризонталном положају, истовремено упредајући нит. Вретено својим горњим делом (дршком) лежи на длану, а преља кружним покретима, првенствено, палцем и кажи-прстом, ваља вретено у руци. Влакно се обликује и пушта левом руком, а обавијена нит око тела вретена није заомчена, већ се истовремено упреда. На тај начин је добијена нит S-смера увртања (Цртеж 3). Када се упреде дохват, одмота се овијени део са горњег дела вретена и намота око трбуха вретена, те опет овије и упреда.

Трећа варијанта поступка у манипулацији вретеном, на коју обраћамо пажњу, није везана за само предење, већ за препредање две или више нити у једну. Склопљено предиво се скида са клупка или вретена, а препреда вретеном у десној руци. Врх дршке се врти, а препредена нит се обавија од трбуха према доњем делу, преко задебљања на крају и тако усукава ову вишеструку нит. Добијена нит је S-смера (Цртеж 4). Када је у питању предење и препредење у традиционалној пракси је уобичајено комбиновање ове две врсте упредања. У нашем случају, фино једноструко предиво за основу или ако је потребна ванредна финоћа за потку, изводи се Z-увртањем. Надаље, таква нит се може склопити те ће се препредати S-увртањем.

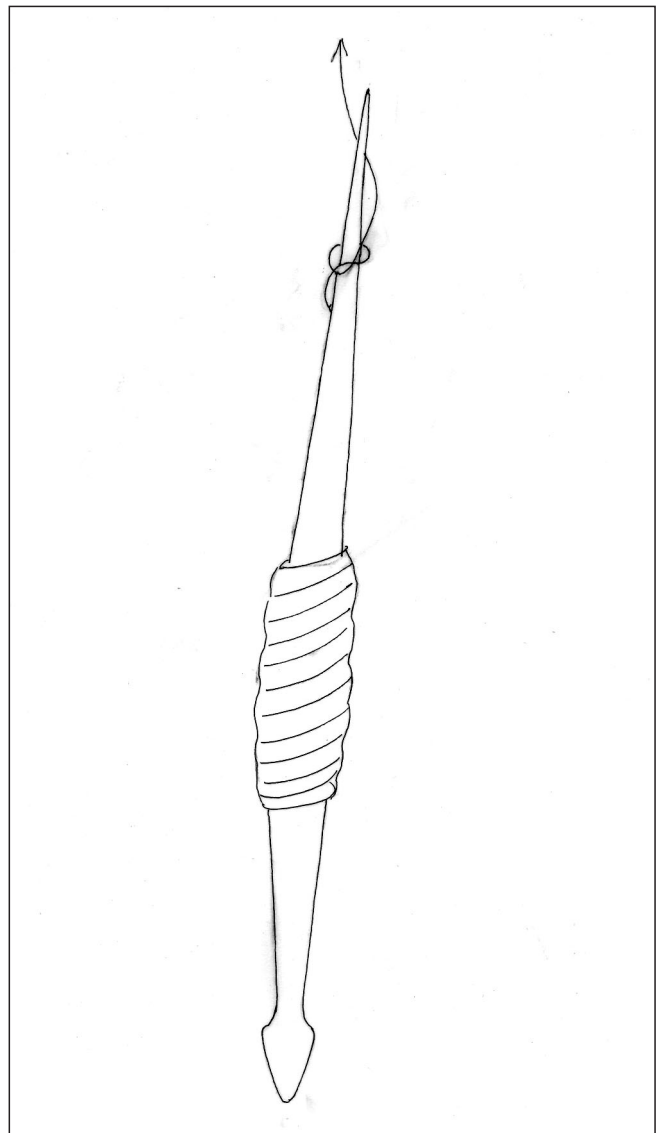
РАЗВОЈ ПРЕДЕЊА И АЛАТА И САВРЕМЕНЕ ПРИЛИКЕ У СВЕТУ

Најопштија подела вретена за ручно предење, заснива се на елементима промене помагала током функционалног развоја. Прва алатка која је могла служити за упредање влакана у нит, као претеча вретена, највероватније је била кука каква се доскора користила у жетви за сукање сламе у ужад за везивање снопова; а правретеном се сматра комбинација комадића камена који се окреће и тако упреда нит, а затим она намотава на штап.⁹ Прво право вретено се сматра усавршеном верзијом камена и штапа, а настало је када је на дрвену осовину са куком постављен тег који убрзава и продужава кружно кретање. Надаље тече развој и употреба различитих варијаната viseћег вретена са тегом, у различитим срединама.¹⁰ Издвајају се две варијанте које су биле у

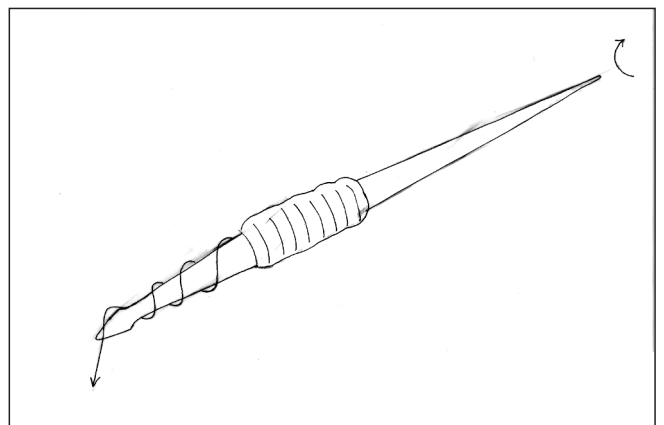
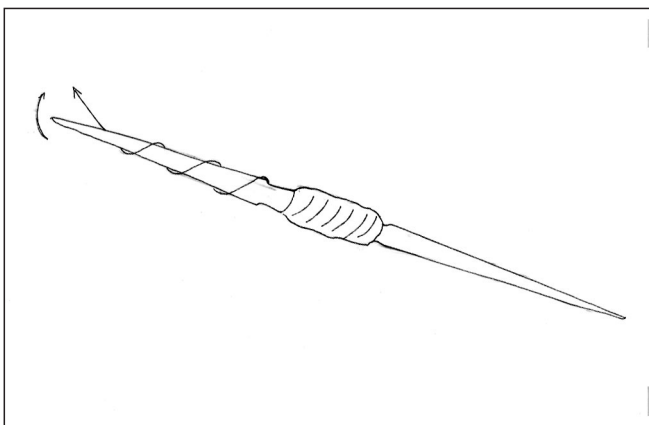
Цртеж 1. ▼

Цртеж 2. ►

Цртеж 3. ▼

▲ Цртеж 4.

употреби, током 9.000 година, како у доба високих цивилизација Старог Египта или Средње Азије, тако и међу номадским сточарима све до данас.

Вретено са куком и каменим тегом у горњем делу дрвене осовине, распрострањено је на Средњем истоку, у Азији и Африци. Једна варијанта овог типа, доспела са Истока, била је у моди међу дамама у Италији, Француској и Шпанији, током 19. века.¹¹ Док су вретена са тегом у горњем делу дрвене осовине била уобичајена на Истоку, у Европи и грчко–романском свету преовладало је вретено са тегом у доњем делу. Археолошки налази остатака оваквих вретена доказују њихову употребу и на нашим просторима. Најстарији сачуван материјални доказ употребе вретена су налази неолитских пршљенака, код нас најчешће од керамике, а налазе и од камена или кости.¹²

Средњи век и надаље карактерише употреба ручних висећих вретена, иако се сама вретена све ређе спомињу, односно подразумевају као основни алат за предење. То значење се у целини преноси на преслицу, што се догађа услед њених многобројних ритуалних и симболичних функција, а не због саме њене улоге у процесу рада. Преслица постаје кључни појам за представу садржаја појма предење. Услед развоја уређаја за предење, у касном средњем веку, предење се дефинише или као ручно предење – на преслици, или као механичко – на колу за предење. А кад је реч о ручном предењу оно се означава као предење преслицом.¹³ Насупрот овоме, присуство и значај вретена у процесу рада остаје, иако се мењају форме овог дела заједно са трансформацијама уређаја за механичко предење. Сједињавање значења појмова предења и женског пола, такође се преноси на преслицу, те се уместо по вретену, женска родбинска линија води по преслици.¹⁴

Ручно предење вретеном, са или без преслице, све до касног средњег века, једини је начин производње предива. Прва новина је ручно коло, настало на Далеком истоку, констатовано је у Персији (1257), а по језичким елементима се чини да је стигло из Индије. Први ликовни приказ кола потиче из Кине (1270). Крајем 13. века ручно коло за предење познаје и Европа. Сматрајући да је добијено предиво недовољно квалитетно за основу, цехови ткача ограничавају употребу коловрата само на производњу предива за потку.¹⁵ Међутим, са развојем мануфактуре и увећавањем

текстилне производње нарастају и потребе за великим количинама предива. Зато се кола за предење убрзо уводе у све процесе рада, а касније је коло и усавршено додавањем механизма на ножни погон.¹⁶ Током 18. века у Енглеској, потпуно је преображен процес текстилне производње, што је ту привредну грану учинило предводницом индустријске револуције. Летећим чунком Џона Кеја ткање је толико убрзано, што је довело до сталне несташице предива за рад разбоја. Решење у тој ситуацији био је проналазак машине за предење, тзв. Spinning–Jenny Џејмса Харгривса, на којој се истовремено прело на осам вретена. Ова фаза је заокружена када је Самуел Кромптон спојио машину за предење на више вретена истовремено, уз погон водене паре.¹⁷

Говорећи о савременом стању, везаном за употребу ручног вретена, карактеристичне су различите појаве. У многим срединама, у далеким неразвијеним областима света, вретено је сачувано као аутентична алатка за предење за потребе сопственог домаћинства. У данашње време, у сточарским пределима у свету, исто као и код нас, преде се ручним алатом боравећи поред стоке. У таквим срединама је, такође, у употреби у оквиру организоване ручне текстилне радности за пласман у оквиру трговине, односно туризма.¹⁸ Супротно од овога, у технолошки најразвијенијим срединама, првенствено САД и западној Европи, током последњих деценија, ручно вретено је популаран алат међу различитим ствараоцима који се баве ручном израдом текстилија. У уметности и примењеним уметностима у текстилу, у делатностима уметничких заната, као и бављењу текстилом као хобијем, ручно предење се такође сврстава у категорију уметничког рада. Сматра се да машином није могуће добити све варијанте предива које су потребне за постизање замишљених уметничких ефеката. У неким случајевима предиво израђује сам аутор у оквиру уметничког чина. Разноврсни ствараоци, истраживачи текстила повезани заједничким интересовањима, али и поштоваоци традиционалне текстилне баштине, путем чланства у удружењима, организују скупове, размењују искуства и информације, сарађују али се и друже и забављају.¹⁹

Интернет је пун страница које промовишу ручно предење и ткање. Промотери су најчешће

они који осим производног и уметничког, у бављењу предењем, препознају и благотворност његовог терапеутског дејства у савременим условима.²⁰ На пример, путем светског претраживача *Google*, по кључној речи вретено (енгл. spindle) добија се на стотине погодака где се налазе каталози произвођача ручних вретена са понудом најсавременијих артикала. Уобичајено је и објављивање одговарајућих детаљних упутстава за савладавање технике рада, укључујући и понуду ЦД-ромова са видео–инструктажом.²¹

Све познате коришћене форме вретена одликују се функционалним особинама међу којима је прва и основна вретенасти облик тела који погодује инерцији кружног кретања. Ради увећања тежине и као замајац при окретању, код старијих облика је придодат тег при дну једног од крајева цилиндричног глатког вретенастог тела. Код млађих форми су то задебљања у виду трбуха око средине или у доњем делу.

У невеликој колекцији Етнолошког одељења Музеја Војводине најбројнији су примерци ове друге врсте, задебљалог трбуха, шпицастог врха са купастим проширењем које се завршава шилком на доњем крају вретена. Четири комада архаичног функционалног облика са придодатим дрвеним точкићем при дну, део су традиција матичних области досељених Словака, односно Русина.²²

Преостали део колекције чини један од вретенарских производа за који је у народу називан дружица или дружлица. То су најчешће сразмерно тање вретенасте форме са мало израженим трбухом у кратком појасу на средњој висини тела, а са дугим благо сведеним шиластим крајевима. Као функција код ове врсте се наводи предење кудеље или вуне, као и препредање. Међутим, овај облик се у неким случајевима назива коленика, што упућује и на везу са истоименим помоћним прибором сличног облика, који је коришћен приликом сновања. На коленике је намотавана пређа за сновање да би са њих, на пример, десетак у низу (постављених у дрвени оквир) вукла пређа за сновање. У пракси у народу, ако није потребно додатно обрађивати испредену, односно препредену нит, напуњене дружице су такве постављане у оквир, тако да се са њих воде нити за сновање. Зато се ово сматра секундарном функцијом дружице и то је разлог да им се називи често замењују.

Типолошка класификација је одређена према облику тела вретена, а при том су идентификоване, првенствено, функционалне карактеристике. Тако у овој типологији, у првом реду, подразумевамо врсту, односно намену (за ручно предење и препредање); даље, основни облик тела вретена, евентуално, са саставним деловима; потом функционалне карактеристике (осовинског) тела вретена која га битно одређује (тежиште у доњој трећини висине); и у оквиру тога, надаље, секундарне особине облика.²³

Аналитичка обрада збирке (типови вретена); цртежи обрађених примерака вретена по каталогу, од 1. до 55. су на таблама I–III.

ВРЕТЕНА ЗА РУЧНО ПРЕДЕЊЕ И ПРЕПРЕДАЊЕ

Вретена за предење кудеље или лана, која се састоје из осовине и тега при њеном доњем крају.

Оваква вретена су карактеристична црта домаће радиности словенских народа северне Европе. У случају наше збирке, она су део културног инвентара доспелог миграцијама Русина и Словака током 18. и 19. века.

1.1.1. При дну вретенасте осовине је дрвени тег биконичног вертикалног пресека

Кат. 1, инв. бр. 10278 б.

Вретено је сачувано као део реконструисане целине која је приказивала ручно предење уз ручну преслицу сподњик, код Русина, за Сталну поставку Музејске збирке, Руски Крстур. Набавио Љубомир Међеши, 1975. године. Занатски рад, токарчење, осовина је од буковог,²⁴ а точкић од ораховог дрвета.

Мере: Дужина/висина 27 цм.; пречник 1,5 цм; пречник тега 6 цм; висина тега 1,8 цм.

1.1.2. При дну вретенасте осовине је пљоснат кружни дрвени тег правоугаоног вертикалног пресека.

Кат. 2, инв. бр. 10277 б.

Вретено је сачувано уз непотпуну русинску ручну преслицу сподњик, припремљено за реконструкцију архаичног ручног предења за потребе Сталне поставке Музејске збирке, Руски Крстур. Набавио Љубомир Међеши, 1975. године. Техника израде је тесање ножићем, а материјал буково дрво.

Мере: Дужина/висина 26 цм; пречник 1,4 цм. пречник тега 4,5 цм; висина тега 1,2 цм. Будући да су ножна кола међу Русинима у Војводини почетком 20. века, већ увелико у употреби, они овакву ручну преслицу и вретено сматрају одавно превазиђеним алатом. Ова реконструкција одговара архаичном облику ручног вретена коришћеног у Карпатским пределима.²⁵

1.1.3. На доњем крају осовине је тег у виду дрвеног точка са дубоким троуглим ужљебљењем

Кат. 3, инв. бр. 4971

Сачувано у словачкој кући у селу Арадац у Банату. Набавила Мила Босић, 1968. године, као поклон Зузе Махач. По исказу власнице, направљено је у кући као домаћи рад. Осовина је од храстовог дрвета, а точкић од меког дрвета, токарен и обојен у црно. Првобитно са неком другом наменом, касније је постављен као тег овог вретена.

Мере: Дужина/висина 40 цм; пречник 1,2 цм. пречник тега 7,5 цм; висина тега 1,8 цм.

Кат. 4, инв. бр. 4970

Сачувано у словачкој кући у Арадцу, Банат. Набавила Мила Босић, 1968. године, поклон Зузе Махач. Израђено у кући као домаћи рад. Осовина је од лаке порозне стабљике неке зељасте биљке, а као тег је постављен токарени точкић од ораховог дрвета, који је првобитно био у некој другој намени.

Мере: Дужина/висина 42 цм; пречник 1,2 цм. пречник тега 7,5 цм; висина тега 1,5 цм. Употреба ручне преслице са вретеном је архаичан модел предења код Словака. У основи се подудара са уобичајеним формама вретена које су познате у Татранској области Словачке.²⁶ Оваквих и сличних вретена има спорадично сачуваних у збиркама, нарочито завичајним збиркама Словака, уз свест о њиховој старини и припадности културном инвентару везаном за матичне традиције. Ова два примерка су очигледно импровизирана за предење грубе кудеље. Овакво вретено је направљено тако што је на дрвени штап као осовину, стављен је точкић са неког чекрка.²⁷

1.2. ВРЕТЕНА ОБЛИКОВАНА У ЈЕДНОМ КОМАДУ

1.2.1. Тежиште вретенастог тела је у доњој трећини висине

1.2.1.1. Глатко, вретенасто тело је најдебље у доњој трећини, ка горњем крају се поступно сужава, без граничника; доњи крај вретена је у виду проширења са шиљком.²⁸

Кат. 5, инв. бр. 11373 а

Вретено потиче из места Сириг (Мађарска), а сачувано међу покућством породице Недељков, која је 30-тих година 20. века оптирала у Југославију. Поклон Љубице Недељков, децембра 1997. године, прибавила Марија Бански. Од буковог дрвета, ручни рад тесањем ножићем.

Мере: Дужина/висина 21 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 6, инв. бр. 1554 б

Вретено, сачувано у кући Марцикић у Бачкој Паланци, недуго пре аквизиције било је у употреби. Са великом распуклином по дужини, постало је неупотребљиво. Поклон Витомира Марцикића, септембра 1954. Неукрашено. Од липовог дрвета, занатски рад, токарење.

Мере: Дужина/висина 22,3 цм; пречник 1,7 цм.

Кат. 7, инв. бр. 1552 б

Сачувано је у кући Илије Марцикића у Бачкој Паланци, где је недуго пре тога коришћено. Набављено септембра 1954, откупом од Витомира Марцикића. Од липовог дрвета, занатски рад токарењем. Фино обрађена површина, на доњем крају и почетку горње трећине је деликатан украс танким описаним прстенастим круговима, црном бојом. Као функција наведено је предење и препредање предива.

Мере: Дужина/висина 24 цм; пречник 1,8 цм.

Кат. 8, инв. бр. 1553 б

Сачувано у породици Марцикић у Бачкој Паланци, где је недуго пре тога коришћено за предење и препредање. Набављено септембра 1954, откупом од Витомира Марцикића. Од јаворовог дрвета, вретенарски производ. Украшено црним описаним прстенастим круговима. Горњи део вретена при врху је искривљен.

Мере: Дужина/висина 27,5 цм; пречник 1,5 цм.

Набављено је у условима као и кат. 6 и 7.

Кат. 9, инв. бр. 10092

Потиче из хрватске куће Лукинића у Боки у Банату. Откуп др М. Малуцков и Ивана Чакана, новембра 1987. године. По речима укућана, вретено одавно није у употреби. Материјал је буково дрво, рад Цигана вретенара, али груб.

Мере: Дужина/висина 44,5 цм; пречник 2 цм.

Кат. 10, инв. бр. 2083

rs, мађарски вретено, сачувано је у кући Пап Ребеке у селу Дебељача у Банату.

По речима дародавца, вретено је домаћи рад Керкеш Михаља, из 1858. године. Украс представљају груписани танки прстенасти кругови, црном бојом и на два места широки, црвеном бојом. Материјал је буково дрво. Као функција наведено је предење вуне.

Мере: Дужина/висина 30,5 цм; пречник 1,5 цм.

Иако подаци категоришу предмет као домаћи рад, техника израде и украс су типичан тракслерски, могуће и рад Цигана вретенара.

Кат. 11, инв. бр. 9198

Вретено је сачувано у кући Модошанових у Банатском Новом Селу, дар је Милке Модошанов. Набавка М. Малуцков, септембра 1979. Материјал је буково дрво, израда домаћи рад. Украс су груби урезани прстенасти кругови.

Мере: Дужина/висина 32,5 цм; пречник 1,7 цм.

Према расположивом податку вретено је домаћи рад. То је могуће судећи по грубој обради као и одабраном комаду дрвета за израду, те је вретено потпуно криво, практично неупотребљиво.

Кат. 12, инв. бр. 2253

Фус, румунски вретено, сачувано у породици Стојку у селу Глогоњ у Банату. Откуп М. Малуцков од Стојку Марије, јуна 1954. године. Од дрвета тополе, занатски, цигански рад, из 1920. године. Служило је за предење вуне.

Мере: Дужина/висина 38,8 цм.; пречник 1,8 цм.

Кат. 13, инв. бр. 1551 в

Вретено је сачувано у кући Илије Марцикића, у Бачкој Паланци. Набавила Вера Милутиновић, у септембру 1954. године. Занатски рад Цигана вретенара од липовог дрвета.

Мере: Дужина/висина 34 цм.; пречник 1,5 цм.

Под инв. бр. 1551 уведено је пет комада вретена набављених из исте куће, али се она по

облику и величини веома разликују. Као податак о функцији, за сва вретена, наведено је да су вретена коришћена за предење и препредање, што је, судећи по облику и димензијама, за овај примерак могуће.

Кат. 14, инв. бр. 444

Фус, румунски вретено, сачувано у румунској породици Питик у Куштиљу (Банат). Набавила Марија Ђурић, 24. септембра 1949. године, као поклон Викторије Питик Музеју. Занатски, вретенарски рад на стругу, од дрвета тополе.

Мере: Дужина/висина 40 цм.; пречник 2 цм.

Кат. 15, инв. бр. 9373

Вретено са намотаним памучним предивом, сачувано у кући Марије Бартоловић у Бачу, која га је поклонила Музеју. Набавка др М. Малуцков, новембра 1980. године. Вретенарски рад, али тесањем помоћу ножића, од дрвета тополе.

Мере: Дужина/висина 23,5 цм.; пречник 1,5 цм; намотано, преч. 3,2 цм.

Предиво на вретену је једноструко, значи да је било у процесу премотавања да би се надаље спојило више нити и препредало у конач.

Кат. 16, инв. бр. 10093 б

Потиче из хрватске куће Лукинића у Боки у Банату. Откуп др М. Малуцков и Ивана Чакана, новембра 1987. Пет комада вретена истог (основног облика, инвентарисано је под једним бројем. Примерак 10093б спада у врсту (1.2.1.) са тежиштем вретенастог тела је у доњој трећини висине, без граничника у горњем делу. Код овог примерка је најмање сужење изнад купастог проширења на доњем крају. Занатски рад на вретенарском стругу, од буковог дрвета.

Мере: Дужина/висина 31 цм.; пречник 1,6 цм.

Кат. 17, инв. бр. 11373 б

Вретено потиче из места Сириг (Мађарска), сачувано је међу покућством породице Недељков, која је 30-тих година 20. века оптирала у Југославију. Поклон Љубице Недељков, децембра 1997. прибавила Марија Бански. Под истим бројем су два примерка у варијантама облика, од којих овај примерак представља типичан рад Цигана вретенара. Материјал је буково дрво, а украс су групе прстенастих кругова описаних мастиљавом оловком.

Мере: Дужина/висина 28,5 цм.; пречник 1,5 цм.

Кат. 18, инв. бр. 10093 г

Сачувано у хрватској кући Лукинића у Боки у Банату. Откуп др М. Малуцков и Ивана Чакана, новембра 1987. године. Као и остали примерци инвентарисани под инв. бр. 100093, спада у врсту (1.2.1.) са тежиштем вретенастог тела је у доњој трећини висине, без граничника у горњем делу. Материјал је буково дрво. Занатски рад на вретенарском стругу.

Мере: Дужина/висина 32,5 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 19, инв. бр. 10093 д

Вретено из хрватске куће Лукинића у Боки у Банату, инвентарисано је под истим бројем са још четири слична. Откуп др М. Малуцков и Ивана Чакана, новембра 1987. године. Занатски рад на вретенарском стругу. Материјал је буково дрво.

Мере: Дужина/висина 33,5 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 20, инв. бр. 10093 в

Вретено је сачувано у хрватској породици Лукинић у селу Бока у Банату. Овај примерак је инвентарисан под истим бројем са још четири слична, припадајући једној варијанти облика (1.2.1.) са тежиштем вретенастог тела је у доњој трећини висине, без граничника у горњем делу. Откуп др М. Малуцков и Ивана Чакана, новембра 1987. Материјал је буково дрво. Занатски рад на вретенарском стругу.

Мере: Дужина/висина 32,5 цм; пречник 1,8 цм.

Кат. 21, инв. бр. 4635

Фус, румунски вретено, сачувано је у румунској породици Јанкуц у Малом Торку. Откуп М. Малуцков од Јанкуц Флоаре, јуна 1968. године. Од буковог дрвета, рад Цигана вретенара, из 1910. године. Мање вретено са тежиштем у доњој трећини висине, без горњег граничника. Украс су две врсте прстенастих кругова изведених урезивањем и бојењем у црно.

Мере: Дужина/висина 27,5 цм; пречник 1,8 цм.

Кат. 22, инв. бр. 10123 б

Вретено потиче из породице Брзићевих из села Ковиљ у Бачкој и годинама је неупотребљавано, као и ручна преслица уз коју је сачувано. Као поклон Стане Брзић са станом у оближњој Будисави, набавила Б. Идвореан–Стефановић. Занатски, вретенарски рад, од липовог дрвета.

Мере: Дужина/висина 21,5 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 23, инв. бр. 10093 а

Вретено је сачувано у хрватској породици Лукинић у селу Бока у Банату. Откуп др М. Малуцков и Ивана Чакана, новембра 1987. године. Под једним бројем инвентарисано је пет сличних комада који спадају у варијанту облика са тежиштем у доњој трећини висине, без горњег граничника. Материјал је дрво липе, а израда на вретенарском стругу. Украс танким црним и широким црвеним прстенастим круговима је избледео.

Мере: Дужина/висина 29 цм; пречник 1,8 цм.

Кат. 24, инв. бр. 59

Вретено је сачувано у кући Ђукићиних у Новом Милошеву (бивше Драгутиново), северни Банат. Набавио Рајко Николић, етнолог, тада директор Војвођанског музеја, као поклон Музеју, марта 1948. године. Вретено је набављено и коришћено почетком 20. века, међутим, по речима тадашње власнице, Виде Ђукићин, слична вретена су коришћена и у то време (1948. година). Занатски (токарска рад), од буковог дрвета. Вретенасти облик изведен је из једног комада дрвета тако да се пречник кружног пресека, на различитим висинама, разликује. Дршка је танка и шпицаста, без горњег граничника, тело вретена се поступно шири до трбуха у доњој трећини висине; при дну је сужење, затим купасто задебљање. Сам доњи крај је мало јачег профила. Украс: на четири места бојене троструке прстенасте линије.

Мере: Дужина/висина 27,5 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 25, инв. бр. 1551 г

Вретено је сачувано у кући Илије Марцикића, у Бачкој Паланци. Набавила Вера Милутиновић, у септембру 1954. године. Од јаворовог дрвета, занатски рад, Цигана вретенара, без украса.

Мере: Дужина/висина 21,2 цм; пречник 1,2 цм.

Иако је за пет вретена под инвентарним бројем 1551, наведено је да су коришћена за предење и препредање, примерак инв. бр. 1551 г, по величини и облику, могао је бити коришћен за препредање памука.

1.2.1.1a Глатко, вретенасто тело је најдебље у доњој трећини, према горњем врху се поступно сужава, без граничника; доњи крај вретена у виду проширења са шиљком на врху је и украсно профилиран.

Кат. 26, инв. бр. 1550 а

Вретено је сачувано у кући Марцикић у Бачкој Паланци, недуго пре доласка у посед Музеја, било је у употреби. Откуп од Витомира Марцикића, септембра 1954. Рад Цигана вретенара, Украшен профилирањем испуста на доњем крају, а тело вретена и тегет и црвеним описаним прстенастим круговима. Материјал је липово дрво.

Мере: Дужина/висина 24,7 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 27, инв. бр. 1798

Вретено потиче из Бачког Брега, а откупљено је од Шандора Докића, маја 1955. године. Према документацији, примерак је домаће израде, али је свакако у питању израда на токарском стругу. Испуст на доњем крају вретена је украсно профилиран. Материјал је липово дрво.

Мере: Дужина(висина 26,5 цм; пречник 1,7 цм.

Налази се на Сталној поставци.

Инвентарни број негатива: 33483

1.2.1.2. Тежиште вретенастог тела је у доњој трећини висине; у горњем делу вретена је граничник у виду прстенасте профилације, а доњи крај у виду украсно профилисаног купастог проширења.

Кат. 28, инв. бр. 2138

Вретено је набављено за Музеј као ново. Након што је годину дана било у њеној породици у Старим Бановцима, Ана Маленић је вретено даровала Музеју, јула 1956. године. Материјал је дрво белог јавора. Занатски рад из 1955. године. Украс представља профилација купастог завршетка доњег дела вретена.

Мере: Дужина/висина 45 цм; пречник 2 цм.

Кат. 29, инв. бр. 1550 б

Вретено потиче из куће Илије Марцикића, у Бачкој Паланци. Набавила Вера Милутиновић, у септембру 1954. године. Нема података о времену израде вретена, већ се наводи да је, као и остала вретена у овој аквизицији, коришћено све до недавно. Занатски рад на токарском стругу. Површина вретена је

глатка, а доњи крај вретена је профилиран. Материјал је јаворово дрво.

Мере: Дужина/висина 31,2 цм; пречник 1,5 цм.

1.2.2. Тежиште вретенастог тела је око средње висине вретена

1.2.2.1. Приближно ваљкасто тело вретена; доњи крај је у виду купастог проширења које се завршава шиљком, а горе је прстенасти зарез као граничник ваљкастог дела; горњи део је издужен и поступно сведен.

Кат. 30, инв. бр. 9414

Вретено је сачувано у кући Модошанових у Банатском Новом Селу, својевремено га је набавила и користила свекрва Милке Модошан која га је, јуна 1981. даровала Музеју. Од буквог дрвета, вретенарски рад на токарском стругу. Украс су описани прстенасти кругови, црном бојом, а једна група урезивањем.

Мере: Дужина/висина 36 цм; пречник 1,6 цм.

Кат. 31, инв. бр. 9374

Вретено је сачувано у шокачкој породици Бартоловић из Бача, да би га снаха Марија Бартоловић даровала Музеју, новембра 1980. Материјал је дрво тополе. Специјализован занатски рад Цигана вретенара. Неукрашено, осим функционалне профилације доњег краја и граничника дршке и тела вретена. Вретено је напуњено једноструким памучним предивом.

Мере: Дужина/висина 27,5 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 32, б. б. в

Примерак је одавно набављен, али је сачуван у фонду без података, као неинвентарисан. Из тог разлога недостају основни подаци о предмету. По облику је веома сличан претходном каталожком броју. Од липовог дрвета, токарски рад. Задебљање на доњем крају вретена је оштећено.

Мере: Дужина/висина 27,5 цм; пречник 1,5 цм.

Кат. 33, инв. бр. 386

Вретено је првобитно власништво Јелене Аћимовић из Мартинаца у Срему. У власништво Војвођанског Музеја дошло је даром од Градског музеја из Сремске Митровице, а посредством Бранка Василића, маја 1949. године. Занатски, вретенарски рад, од липовог дрвета.

Мере: Дужина/висина 34 цм; пречник 2 цм.

Кат. 34, инв. бр. 5529

Потиче из куће Бошка Бајића из Бешке у Срему, који је вретено даровао тадашњем Пољопривредном музеју (у оснивању). У власништво Војвођанског музеја долази са предајом фонда Пољопривредног музеја, Етнолошком одељењу Војвођанског музеја, децембра 1968. Према изворној документацији, предмет је домаћи рад из 1890. Материјал је буково дрво.

Мере: Дужина/висина 30,5 цм; пречник 2,2 цм.

Кат. 35, инв. бр. 3518

Вретено потиче из куће Јовичића из Ирига у Срему. Набавка Рајка Мамузића откупом од Николе Јовичића, јула 1960. године. Занатски рад из 1880. године. Лако вретено од липовог дрвета, служило је за предење вуне.

Мере: Дужина/висина 37 цм; пречник 2 цм.

Кат. 36, инв. бр. 3522

Вретено је истог порекла и набављено за Музеј под истим условима као и 3518. Судаћи по материјалу, облику и обради, могуће је да су набављена истовремено од истог мајстора, 1880. године. Материјал је липово дрво. Постоји само мала разлика у односима висина средишњег тела и дршке вретена.

Мере: Дужина/висина 36 цм; пречник 1,8 цм.

1.2.2.1. Приближно ваљкасто тело вретена; доњи крај је у виду купастог проширења које се завршава шиљком; горњи граничник ваљкастог дела је у облику прстенасте профилације.

Кат. 37, инв. бр. 1551 д

Вретено је било у породици Илије Марцикића, у Бачкој Паланци, а набавку је извршила Вера Милутиновић, у септембру 1954. године. Није наведено доба настанка предмета, већ је приликом набавке наглашено да је вретено, до недавно било у употреби у кући. Занатски, вретенарски рад од (меког дрвета) тополе. Украс су широки прстенови црвеном бојом.

Мере: Дужина/висина 38,5 цм; пречник 1,8 цм.

Кат. 38, инв. бр. б. б. а

Примерак је одавно набављен, али је сачуван у фонду, као неинвентарисан. Из тог разлога изостају и основни подаци о предмету. Занатски рад на токарском стругу, од храстовог дрвета. Једноставан украс је описаним црним линијама.

Мере: Дужина(висина 33,2 цм.; пречник 1,7 цм.

Кат. 39, инв. бр. б.б. б

Примерак је одавно набављен, али је сачуван у фонду, као неинвентарисан. Занатски, вретенарски рад од дрвета тополе. Украс представљају две широке прстенасте пруге црвеном бојом у доњем делу вретена.

Мере: Дужина/висина 34 цм; пречник 1,6 цм.

Кат. 40, инв. бр. 997

Вретено је било у фонду Музеја Матице српске, а у посед Војвођанског Музеја доспело је, 1952. године, поклоном од стране Матице српске. Ручни рад, тесањем ножићем, од дрвета белог јасена.

Мере: Дужина/висина 33,5 цм; пречник 1,5 цм.

1.2.3. Оба краја вретена су токарењем сведена у шиљке, а масивно средишње задебљање је тесано; одсеци од вретенастог дела су и граничници функционалног облика.

1.2.3.1. Крајеви вретена су токарењем сведени у шиљке, а одсеци од вретенастог дела су и граничници функционалног облика. Масивно средишње задебљање је квадратног попречног пресека, са украсним зарезима.

Кат. 41, инв. бр, 11143 а

Израђено од буковог дрвета, ручним тесањем помоћу ножића. Масивније вретено каква су у Босни коришћена за препредање.

Мере: Дужина/висина 46,7 цм; попречни пресек 2,5 цм.

1.2.3.2. Крајеви вретена су токарењем сведени у шиљке, а одсеци од вретенастог дела су и граничници функционалног облика. Масивно средишње задебљање је осмоугаоног попречног пресека, са украсним зарезима.

Кат. 42, инв. бр, 11143 б

Вретено средње величине, каква су у Босни коришћена за предење и препредање. По техници израде представља примерак полузанатског дрворезбарства карактеристичног за те крајеве. Јаворово дрво је, такође, уобичајен материјал у овој радиности.

Мере: Дужина/висина 31,2 цм; пречник 1,5 цм.

Претходна два наведена примерка вретена сродних облика какви су карактеристични за динарске области западног Балкана, затечена су у фонду Музеја без икаквих ближих података.

Будући да ови примерци одлично допуњавају преглед постојећих облика, инвентарисани су накнадно, 1996. године, иако без ближих података.

1.2.4. Вретенаста форма у једном комаду, са дугим и поступно сведеним шиљастим крајевима. Трбух је мало изражен, у ограниченом појасу у средишњем делу висине.

За оваква вретена за предење и препредање, уобичајен народни назив је дружица. Представљају типичан производ за ову намену, током прве половине XX века, какве су разносили Цигани вретенари, идући од села до села. Осим за предење и препредање, коришћени су и при сновању.

Кат. 43, инв. бр. 10091 (21 комад)

Цела ова колекција коленика је чувана као целина у хрватској породици Лукинић у селу Бока у Банату, те је и инвентарисана под једним инвентарним бројем. У кући је и за овај специфичан облик, коришћен општији назив вретено, иако сам пример илуструје и секундарну употребу у процесу сновања. Откуп др М. Малуцков и Ивана Чакана, новембра 1987. године. Занатски рад на вретенарском стругу. Материјал су врсте меког дрвета из фамилије топола.

Примерци су веома слични, у основи истог облика. Разлике се огледају углавном у ширини средишњег појаса, као и у минималним одступањима у пречнику који је код свих приближно 2 цм. Дужина различитих примерака се креће између 42 и 47 цм. А средишњи појас од 6 до 11,5 цм. Украс су описани танки прстенасти кругови, црном бојом, а код неких примерака и широки, црвеном бојом.

Мере: Дужина/висина 42–47 цм; пречник око 2 цм.

Кат. 44, инв. бр. 1553 а

Коленика је сачувана у кући Марцикић у Бачкој Паланци. Приликом набавке је наведена доскорашња употреба за предење и препредање. Набављена септембра 1954, откупом од Витомира Марцикића. Материјал је дрво из фамилије топола. Занатски, вретенарски производ. Украс је црним описаним прстенастим круговима у средишњем појасу, и широким љубичастим (изледело) на средини трбуха.

Мере: Дужина/висина 44,5 цм; пречник 2 цм.

Кат. 45, инв. бр. 1551 а

Примерак је сачуван у кући Илије Марцикића у Бачкој Паланци. Према податку о употреби, вретена која су затечена у кући, до недавно су и коришћена за предење и препредање. Набављен септембра 1954, откупом од Витомира Марцикића. Израђено од дрвета из фамилије топола, занатски, вретенарски производ. Украс је црним описаним прстенастим круговима у средишњем појасу и широким љубичастим на средини трбуха.

Мере: Дужина/висина 45 цм; пречник 1,8 цм.

Кат. 46, инв. бр. 1554 а

Дружица је сачувана уз остали сличан прибор у кући Илије Марцикића у Бачкој Паланци. Према податку о употреби, вретена која су затечена у кући, до недавно су и коришћена за предење и препредање. Набављена је као дар Музеју од Витомира Марцикића, септембра 1954. године. Дародавац је навео за овај, као и за остале примерке у истој набавци, да је коришћен све до недавно. Занатски, вретенарски производ од дрвета тополе. Украс је црним описаним прстенастим круговима уз граничнике трбуха.

Мере: Дужина/висина 40,7 цм; пречник 1,8 цм.

Кат. 47, инв. бр. 385

Дружица је првобитно власништво Зоре Ковачевић из Мартинаца у Срему. У власништво Војвођанског музеја дошло је даром од Градског музеја, Сремска Митровица, а посредством Бранка Василића, маја 1949. године. Занатски, вретенарски рад. Материјал је дрво из фамилије топола.

Мере: Дужина/висина 47 цм; пречник 1,7 цм.

Кат. 48, инв. бр. 1551 б

Дружица је сачувана у кући Илије Марцикића у Бачкој Паланци. Према податку који се односи на сва вретена затечена у кући, до недавно су и коришћена за предење и препредање. Набављена је септембра 1954, откупом од Витомира Марцикића. Занатски, вретенарски производ, од меког дрвета из фамилије топола. Украс је црним описаним прстенастим круговима у средишњем појасу.

Мере: Дужина/висина 40,5 цм; пречник 1,7 цм.

Кат. 49, инв. бр. 1552 а

Примерак је сачуван у кући Илије Марцикића у Бачкој Паланци. Откупљен је за Музеј, септембра 1954, од Витомира Марцикића. По речима укућана, сва затечена вретена у кући до су до недавно коришћена за пређење и препредање. Материјал је дрво тополе. Занатски, вретенарски производ. Украс је црним описаним прстенастим круговима у средишњем појасу.

Мере: Дужина/висина 43,5 цм; пречник 1,7 цм.

Кат. 50, инв. бр. 9413 б

Две дружице сачуване у кући Модошанових, у Банатском Новом Селу, означене су као коленике, инвентарисане су под једним бројем. Својевремено их је набавила и користила свекрва Милке Модошанов, Катица. Музеју их је поклонила Милка Модошанов. Набавка М. Малуцков, септембра 1979. године. Материјал је буково дрво. Занатски, вретенарски рад. Украс је танким црним описаним круговима у средишњем појасу, и широким љубичастим (избледело) на средини трбуха.

Мере: Дужина/висина 44,5 цм; пречник 1,7 цм.

Кат. 51, инв. бр. 9413 а

Дружица, у кући означена као коленика, набављена је у Банатском Новом Селу, под истоветним условима као примерак кат. 50, те су оба инвентарисана под једним бројем. Првобитно власништво Катице Модошанов, Музеју је даровала њена снаха Милка, септембра 1979. године. Занатски, вретенарски рад, од буковог дрвета. Украс је танким црним описаним прстенастим круговима у средишњем појасу, и широким црвеним на средини трбуха.

Мере: Дужина/висина 42,2 цм; пречник 1,7 цм.

Кат. 52, инв. бр. 9691

Дружица је сачувана у кући Мите Бранкова из Бачког Градишта, који је поконио Музеју. Набавка Б. Идвореан–Стефановић, септембра 1983. године. Занатски, вретенарски рад, око 1930. године. Материјал је буково дрво. Укућани наглашавају да ова алатка још није изобичајена, при том подразумевајући најстарије генерације жена. Украс је танким црним описаним прстенастим круговима у средишњем појасу и широким црвеним на средини трбуха.

Мере: Дужина/висина 41 цм; пречник 1,5 цм.

Инвентарни број негатива: 46709

Кат. 53, инв. бр. б. б. г

Неинвентарисан примерак без икаквих података, обухваћен је јер представља пример дружице уобичајеног облика и димензија, али ванредно брижљиво израђен и одлично очуван. Вретенарски производ од липовог дрвета. Украс је груписаним прстенастим линијама сконцентрисаним у пределу трбуха и уз граничнике. На овом примерку је на једном од шпицастих крајева је благо задебљање са конусним завршетком.

Мере: Дужина/висина 42 цм; пречник 1,6 цм.

Кат. 54, инв. бр. 7431 а

Дружица, у кући власника означена је као коленика, сачувана је у породици Марков у Црепаји (Банат). Дародавац, Косана Марков, рођена 1898. године, населила је од своје свекрве. Набавка М. Малуцков, септембра 1972. године. Цигански рад на вретенарском стругу, од храстовог дрвета. Украс танким црним описаним прстенастим линијама у средишњем појасу и широким црвеним на трбуху, уз саме граничнике.

Мере: Дужина/висина 39 цм; пречник 1,7 цм.

Кат. 55, инв. бр. 10123 а

Дружица потиче из породице Брзићевих из села Ковиљ у Бачкој, где је означена као коленика. Ту годинама није употребљавана, а сачувана је привезана за ручну преслицу, која није коришћена као и дружица. Набавила Б. Идвореан–Стефановић, као поклон Стане Брзић, са станом у оближњој Будисави. Занатски, вретенарски рад од дрвета тополе. Пошто је дрво меко, употребом те је дошло до оштећења. Крајеви вретена су затупљени, а у пределу једног од граничника дрво је искрзано.

Мере: Дужина/висина 35,5 цм; пречник 1,6 цм.

О колекцији засада можемо говорити, сумирајући изложено у овом прилогу, само на нивоу препознавања неких особина, а уздржавајући се при том од некритичких закључака, ма колико се неки показатељи чинили уверљивим. Као опште запажање може се рећи да су вретена у различитим културама, а тако и код нас, по правилу уједначених облика који су, првенствено, у вези са

функцијом. Међутим, треба имати у виду и то да највећи део збирке чине примерци сразмерно касног настанка – с краја 19. и из прве половине 20. века, а то је било време опадања текстилне домаће радиности и све једноставније израде и украшавања алата за рад.²⁹ Вретена су спадала у потрошни материјал, при раду су се крзала и ломила и по потреби, купована у већем броју, од путујућих Цигана вретенара или на пијаци. По називу ове алатке, која је била главни производ, добила је име и та грана занатства – вретенарски занат. Иако архаични модел текстилне радиности подразумева првобитну, традиционалну израду вретена у кућној радиности, за споствене потребе, у фази коју можемо документовати, у питању су највећим делом примерци које су израђивали Цигани вретенари, на ручном вретенарском стру-

гу. Од расположивих врста дрвећа на нашем поднебљу, за израду вретена је највише коришћена буква, затим липа и врсте из породице топола. Вретена која су при раду у вертикалном, viseћем положају, израђивана су од тврдог буковог дрвета, јер већа тежина вретена погодује инерцији кружног кретања. За разлику од овога, лако и меко дрво липе или тополе користи се за израду вретена која при раду леже хоризонтално и врте се на длану преље.

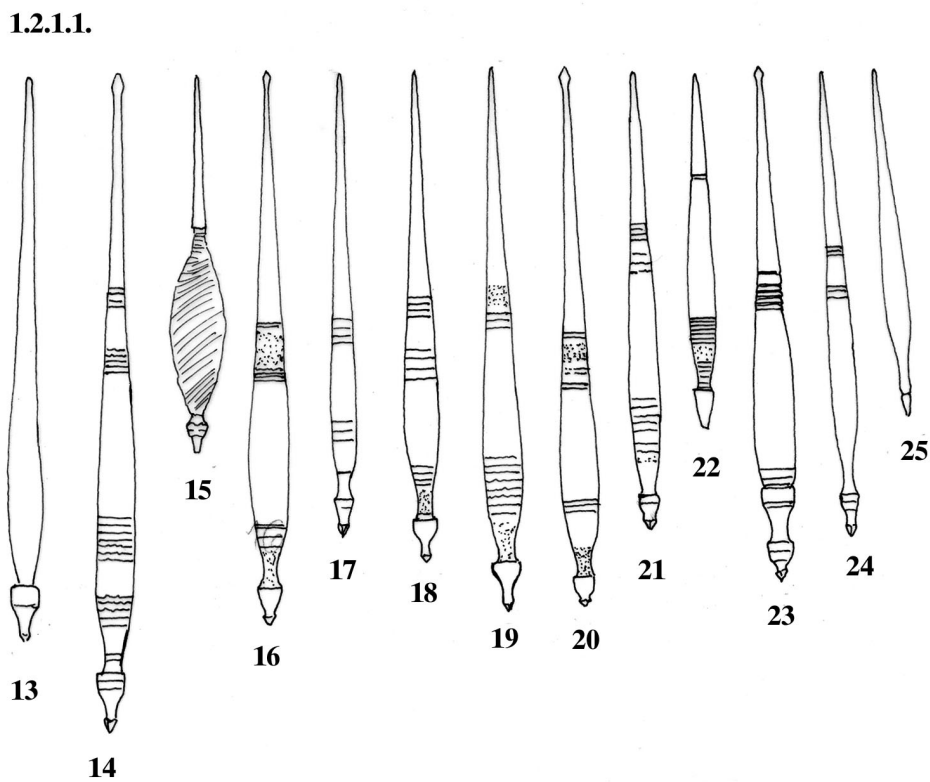
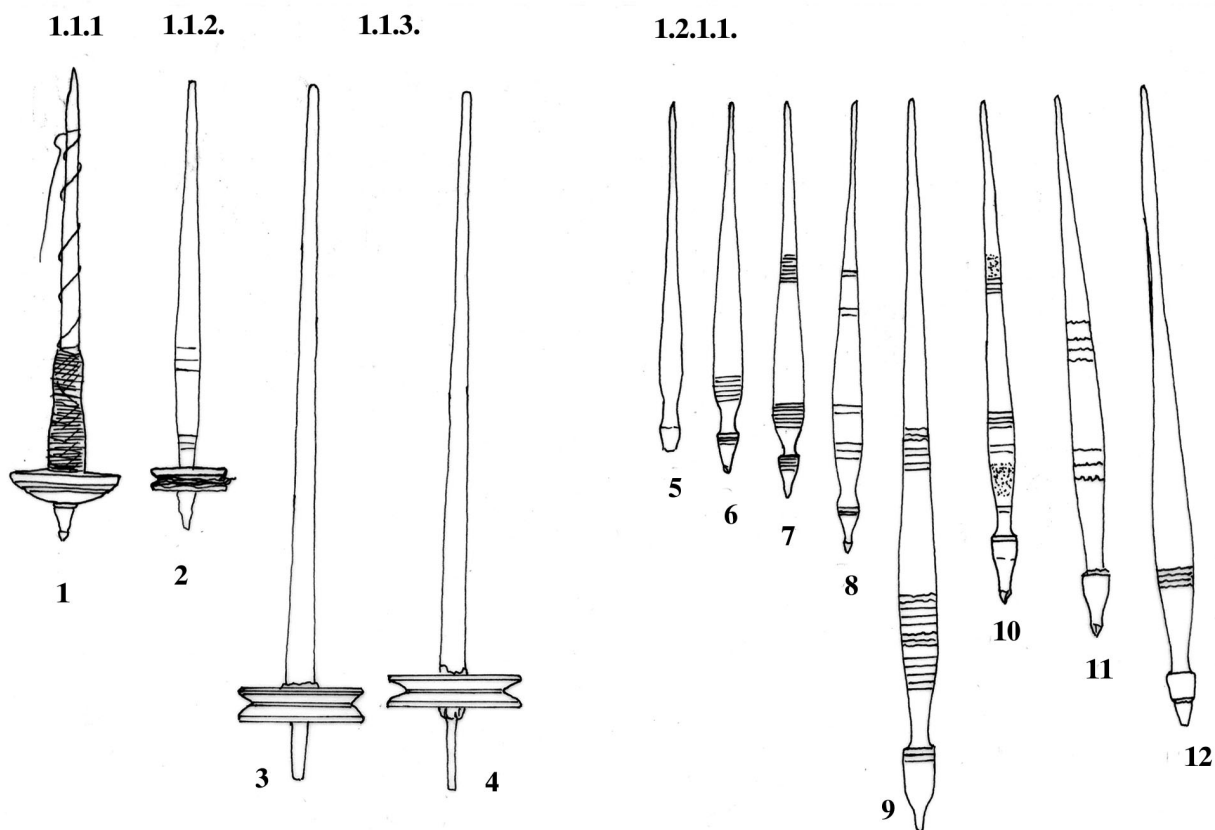
Иако ова колекција није узорак из кога се могу користити бројчани показатељи о садржају, на пример, по етничком или територијалном принципу, када је реч о аналогјама, у каталогу, тамо где то стоји, упућује се, било на посредне културне везе, било на аутентичне традиције матичних области досељеника.

НАПОМЕНЕ

- ¹ Редак је пример, рад Цветка Ђ. Поповића (Босанско-херцеговачке преслице и вретена, ГЗМ у Сарајеву, Нова серија Етнологија VIII, Сарајево 1953) где је осим преслицама у првом реду, посвећена пажња и познатим облицима вретена у Босни и Херцеговини.
- ² *Речник српскохрватског књижевног језика*, А–Е, Нови Сад–Загреб 1967, стр. 434:
1. дрвен обао штапић (на крајевима шиљаст, а на средини дебљи) на који се при предењу намотава пређа. „Она привеза на своју преслицу повесмо, узе вретено и поче прести.“
- ³ Исто: 2. дрвени или метални ваљак који се окреће око своје осе; *Мала енциклопедија Просвета*, 1 књ. А–Ј, Београд 1978, стр. 373: машински елемент ротационог облика, обично носач основног органа неке направе (на пример, носач алата или делова који се обрађују код машина алатљика).
- ⁴ Кановић, П. Миодраг: *Технологија исшишивања и познавања текстилних материја*, Београд 1948, стр. 6.
- ⁵ Исти, стр. 34; Flax Spinning by Ercadh béan úi Padraic Kingdom of Ealdormere (www.ealdormere.sca.org/university/spindlespinning.html).
- ⁶ Hull, A. and Luczyc-Wyhowska, J.: *Kilim, The Complete Guide*, Thames&Hudson Ltd, London 2000, str. 29.
- ⁷ Све илустративне прилоге у овом раду нацртала је Вера Војт, академски сликар–графичар.
- ⁸ Кановић, П. М.: нав. дело, стр. 87.
- ⁹ Lady Beatrix zum Dunklenturm, Arts – Spinning, www.Silverdor.org/as/pdf/MarchCrownSpinning.pdf.
- ¹⁰ Spindle Spinning by Ercadh béan úi Padraic Kingdom of Eldormere (<http://ealdormere>)
- ¹¹ Lady Siobhan nic Dhuinnshlithé, A history and evolution of Spinning, Assorted Articles by KWS members, <http://kws.atlantia.sca.org/>
- ¹² Идвореан–Стефановић, Братислава: *Преслица алаи и симбол*, каталог изложбе, Нови Сад 1994, стр. 6.
- ¹³ Baines, Patricia: *Spinning Wheels, Spinners & Spinning*. Robin and Russ Handweavers, McMinnville, OR, 1976.
- ¹⁴ Lady Siobhan nic Dhuinnshlithé, A history and evolution of Spinning, ...
- ¹⁵ Spindle Spinning by Ercadh béan úi Padraic ...
- ¹⁶ Датирање овог проналаска је несигурно; најранија вест о употреби ножног кола, негде у јужној Немачкој, односи се на 1475, али сигурније потврде нема све до 17. века (Baines, Patricia: *Spinning Wheels, Spinners & Spinning*. Robin & Russ Handweavers, McMinnville, OR, 1976)
- ¹⁷ Де Боно, Едвард, Афган Наим, Еурека!: *Илустрована историја проналазака од шочка до комјутера*, Београд, 1978.

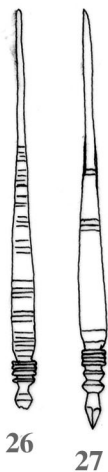
Види: Коловрат, стр. 125; Чунак, Строј за фино предење, стр. 126; Кромптонов строј за предење, стр. 127; Baines, Patricia: *Spinning Wheels, Spinners & Spinning ...*

- ¹⁸ Разноврсне ручно ткане текстилије су уобичајени сувенири које савремени туристи доносе са путовања по Азији и Африци. Било да настају у мануфактурама где је запослено на стотине радника, или путем организације производње унутар породичних домаћинстава, ручно предење је значајан део процеса производње.
- ¹⁹ Магазин *Spin off* у издању Interweave Press, Inc 201 East Fourth Street, Loveland, Colorado, сваке године у зимском броју објављује листу удружења ове врсте.
- ²⁰ Тако Carol Cassidy-Fayer, (www.handspinning.com/lollipops) на почетку странице истиче чињеницу да предење умањује стрес и тиме побољшава квалитет живота.
- ²¹ www.paradisefibers.com/index.asp: Paradise fibers: books, ... један од безброј примера информативних страница ове врсте.
- ²² Идвореан–Стефановић, Б.: *Тийови преслица*, Рад Музеја Војводине, бр. 36, Нови Сад 1994, стр. 110, 124–125. Независно од порекла ових предмета, вретено са пршљенком познато је, на Балканском полуострву, од преисторије. Аутори као Татомир Вукановић (*Преслице и предење у Дреници*, Годишњак Скопског филозофског факултета, II, Скопље 1937, стр. 252–254), Цветко Ђ. Поповић (*Босанско-херцеговачке преслице и вретена*, ГЗМ у Сарајеву, Нова серија Етнологија VII, Сарајево 1953, стр. 179), Миленко Ст. Филиповић (*Женска керамика код балканских народа*, Посебно издање САН, Књ. CLXXXI, Етнографски институт, Књ. 2, Београд 1951, стр. 96–98) наводе њихову још увек живу употребу крајем 19. и почетком 20. века. Коришћени су у исту сврху и преисто- ријски пршљенци налажени у нарушеним археолошким налазиштима.
- ²³ За снимање контактних дигиталних фотографија, чиме је рад на систематизацији облика у многоме олакшан, захваљујем Богдану Шекарићу, етнологи Музеја Војводине.
- ²⁴ За одређење врсте дрвета за сваки примерак у каталожкој обради ове колекције, захваљујем Миленку Дашићу, столару у Музеју Војводине.
- ²⁵ Лебедева, Н. И.: *Прядение и ткачество восточных Славян, в XIX – начале XX в.*, Восточнославянский этнографический сборник, Академия наук СССР, новая серия, том XXXI, Москва 1956, стр. 483.
- ²⁶ Uhlar, V.: *Vretena a kolovraty na Slovensku*, Sbornik Slovenskeho Narodneho Muzea, Etnografia 7, ročník LX–1966, str. 15.
- ²⁷ Овде је узет део који може послужити као тег, независно од традиционалних морфолошких особина. У процесу ткања је честа појава секундарне примене делова алата, за функције где је то могуће, уместо оригиналног облика.
- ²⁸ Оваква вретена под називом руска вретена, на интернет форумима текстилаца, држи се као погодно за рад са најфинијим нитима праве или вештачке свиле; види: www.yarnforewe.com/Cashgora and Russian Spindle Discussion.
- ²⁹ Највећи удео материјала, према времену настанка и у другим колекцијама везаним за традиционалну текстилну радиност, је из периода од 1880. до 20-тих година 20. века.

T. I

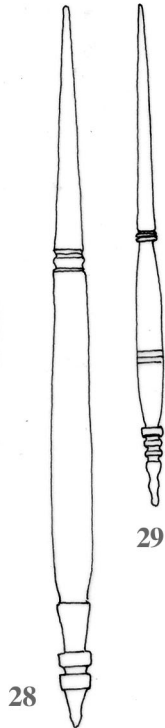
1.2.1.1a

26

27

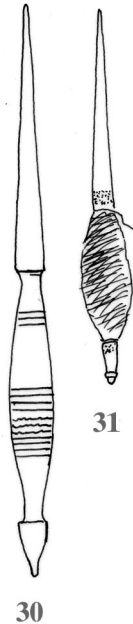
1.2.1.2.

28

29

1.2.2.1.

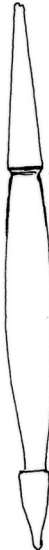

30

31

32

33

34

35

36

1.2.2.1a

37

38

39

40

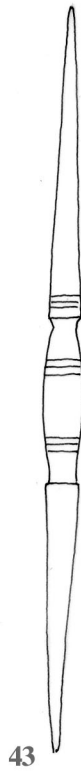
T. II

1.2.3.1.

41

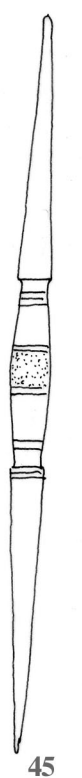
1.2.4.

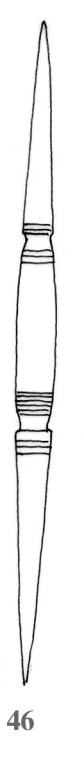
43

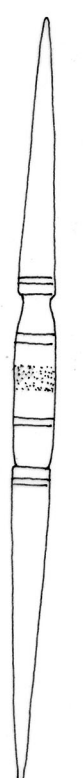
44

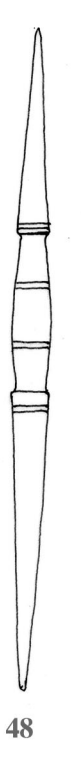
45

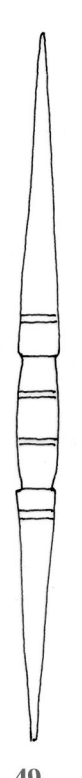
46

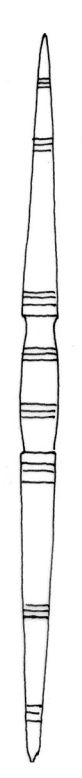
47

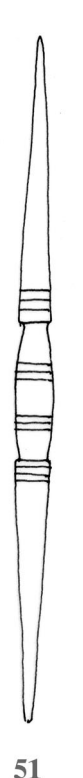
48

49

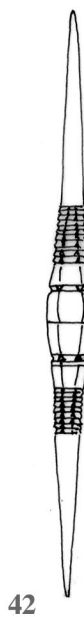

50

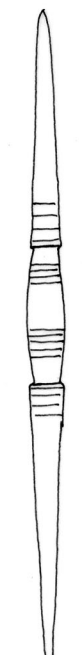
51

1.2.3.2.

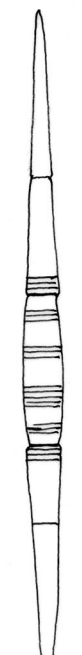

42

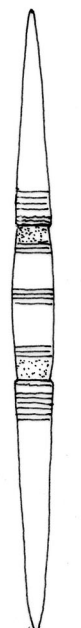
1.2.4.

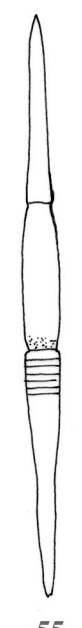
52

53

54

55

T. III

Bratislava Idvorean Stefanović

HAND SPINDLE FOR SPINNING AND OVER SPINNING IN ETHNOLOGIC DEPARTMENT IN THE MUSEUM OF VOJVODINA

Spindle, a tool for spinning, is defined like: the instrument that can be turned around with fingers of a hand and stoke the inert movement that way, so that the spindle is spinning and in that way the loose fiber is weaving into the thread which is later used for making the textile in handicraft. Together with the spinning wheel, which serves as a bearer of fiber during spinning, it makes total the traditional kit for hand spinning in known traditional cultures all over the world, and also in the culture of our people.

The spinning is defined as twisting (torsion) of pure fiber, shaping it in a long continuous yarn: it considers basic operations - spinning of fiber into the thread by spinning the spindle around its axis and then winding up the thin thread around the middle of the spindle body. In the traditional spinning, there are two variants of action: Y-spinning of indivisible that's not intended for the base of fabric and S - spinning of indivisible that's intended for the woof. The other variant is applied in over-spinning of more threads in stronger and thicker ones, no matter whether we are going to use them for the base or the woof.

The classification of the shape of spindles: 1. for hand spinning and over-spinning

1.1 Spindles for spinning that consist of axis and weight: 1.1.1 At the bottom of the spindle-shaped axis is biconic wooden weight; 1.1.2 At the bottom of the spindle-shaped axis is flat round wooden weight; 1.1.3 At the lower part of axis is wooden weight with groove in a form of a triangle.

1.2 Spindles shaped in one piece: 1.2.1 The center of gravity of the spindle-shaped body is in the lower third of height; 1.2.1.1 The smooth spindle-shaped body is the most fat in the lower third, and going up it gets thinner, without border; the lower part as an expansion with the peak on its top; 1.2.1.1a The lower part is also decorated; 1.2.1.2 In the upper part of spindle is border as a ring like profilation, and the lower part is decorated; 1.2.2 The center of gravity is around the middle of height of the spindle; 1.2.2.1 Almost cylindrical body of the spindle; the lower part as a conical expansion, and upper has the ring like notch as a border of cylindrical part; the upper part is extended and gradually reduced.

1.2.3 The both part of spindle are by forging reduced to peaks, and the massive middle bump is polished; the segments of the spindle shaped part are at the same time borders for functional shape; 1.2.3.1 The massive middle bump is square at the cross section, with the decorative notches; 1.2.3.2 The massive middle bump is octagon at the cross section, with the decorative notches

1.2.4 The spindle form is in one piece, with long and gradually reduced peak ends. The bulge is a little bit distinct, in the limited zone, in the middle part of height.

As a general remark, we can say here that the spindles in different cultures, and in our as well, are, as a rule of standardized forms, and they are, in the first place, closely related to its function. However, it should be considered that the greatest part of collection consists of the samples that were made late - by the end of the nineteenth century and from the first half of the twentieth century, and that was the time of collapse of the textile handicraft and the production and decoration of the tools for work was simplified. According to the name of this tool, which was the main product, that field of the craftwork got its name - spindle maker's craft. Although the archaic model of textile handwork understands the original, traditional production of spindles in handicrafts, in the phase that we can document, Gipsy spindle makers made the most of the samples for their own needs, on the hand spindle lathe. From available sorts of trees on our territory, for the production of spindles beech was used mostly, then linden and kinds from the family of poplar trees. The spindles that are during the work in vertical position were made of beech tree, because the higher weight of spindle suits the inertia of round movement. As the opposite to this easy and soft tree of linden or poplar is used for the production of spindles that are laying horizontally and that spindle lies in the palm of spindler during the work.